

І.І. МЕЛЬНИК

Іванна Ігорівна Мельник, аспірантка Запорізького національного університету*

ORCID: 0000-0003-1803-7859

ПОЗИТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАВ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ СПОЖИВЧИХ КРЕДИТІВ

Постановка проблеми. Одним із напрямів досліджень в цивілістиці стала охорона прав учасників їх правовідносин. Поступово складається розмежування її від захисту прав, що проведено в назві Закону України «Про захист прав споживачів». Власне, тому мав би слугувати Закон України «Про споживче кредитування», який за його спрямованість кулуарно назвали «Про кредитування споживачів». Охорона прав споживачів має констатуючий (така діяльність управненої особи має легітимну основу), превентивний характер і слугує попередженню можливих порушень прав споживачів. Навпаки, захист можливий тільки в правовідносинах та при порушенні суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів.

Проте, як впливає із назви вказаного вище закону, ним такої різниці не проведено. Між тим, у сучасних умовах виникла потреба більш прискіпливого врегулювання суспільних відносин, в тому числі розмежування, де охорона прав споживачів, зокрема, споживчих кредитів, а де захист їх порушених прав. Зокрема, куди віднести чисельні публікації фахівців та потерпілих від свавілля кредиторів, як сильної сторони в договорі споживчого кредитування про порушення, їх види, форми та способи протидії їм. З одного боку, це може бути витлумачено як дифамація та поширення інформації, що шкодить кредиторам, а з іншого – як попередження для потенційних позичальників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо правовідносин кредитування в науковій (А.Ю. Бабаскін, І.А. Безклубий, Л.Г. Єфімова, Г.О. Ільченко, Є.В. Карманов, С.М. Лепех, Л.П. Оплачко, В.Я. Погребняк та інші) та навчальній літературі встоялись стійкі підходи до їх розуміння та визначення у логічній послідовності: економічні відносини – їх форма, правовідносини – галузеві відносини, зокрема, цивільні, – підгалузеві відносини, наприклад договірні, учасником яких є фізична особа-споживач, що умовно у ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» названо споживчими, інституційні – договір кредитування та субінституційні – зокрема, за договором споживчого кредитування. Однак про все по порядку і передусім про чинне законодавство та його достатність у забезпеченні стабільності останнього з наведеного вище. У ньому більше приділено увагу захисту прав позичальників і менше – їх охороні.

Мета статті полягає в обґрунтуванні охорони прав позичальників споживчих кредитів, як відносно самостійного напрямку консюмеризму, розробці елементів механізму охорони прав споживачів та встановленні можливих прогалин та суперечностей діючого концепту такого кредитування. *Об'єктом* стали акти позитивного права – як міжнародного, так і національного, а предметом – практика його застосування та здатність забезпечити охорону прав та охоронюваних законом інтересів позичальників споживчих кредитів.

Виклад основного матеріалу. Зазвичай кредитування – економічні відносини, які стосуються грошового обороту в країні у межах дії економічних закономірностей. Вони як і інші піддані правовому регулюванню нормами позитивного права. Тож йдеться про позитивне визначення, охорону і їх механізм, забезпечення охоронної функції цивільного права. Тут збігаються публічні інтереси з формуванням видаткової частини бюджету і підтриманням лояльності споживчого кредитування через стимулювання отримання таких кредитів і приватного збалансованого інтересу до них. Тож наразі така позитивна основа створена.

Небезпеки виникають при переводі норм позитивного права на договірне мононормативне регулювання. Тут можливі відхилення від вимог чинного законодавства в договорах про приєднання, в їх тлумаченні, порушенні інформаційних прав, їх конкуренцією із комерційною та, зокрема, банківською таємницею. Йдеться про тлумачення змісту правочину (ст. 213 ЦК України)¹ та умов договору (ст. 637 ЦК України) відповідно до приписів цих статей чи свавільного розуміння свободи договору (ст. 627 ЦК) на власну користь сильною стороною договору.

У ст. 1 ЦК України встановлено, що ним регулюються цивільні відносини: по-перше, особисті немайнові та майнові – цивільні відносини; по-друге, встановлено їх особливості – принцип юридичної рівності, вільного волевиявлення при укладенні такого договору, майновій самостійності їх учасників, зокрема позичальників. У споживчій сфері виокремлені споживачі як учасники таких правовідносин.

Ми солідаризуємося, що «Основними ознаками цивільних правовідносин є те, що: 1) їх учасники юридично рівні, організаційно та майново відокремлені і не підпорядковані один одному; 2) вони, як правило, не визначені імперативно; 3) встановлені підстави їх виникнення, але їх учасники можуть проявляти власну

© І.І. Мельник, 2020

* *Ivanna Melnyk, Postgraduate student of Zaporizhia National University*

ініціативу; 4) їх зміст складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки; 5) захист порушених – ініціативний зі сторони потерпілої особи і інших осіб, а форма захисту – юрисдикційна і неюрисдикційна². Проте ми вважаємо, що на загальному рівні в загальній частині ЦК упущено таку категорію, як споживач.

З огляду на парність категорій логічно передбачити: якщо законодавець у главі 5 змодельював правове становище фізичної особи-підприємця, то доречно було б їй на противагу змодельювати й категорію «споживач»: визначити поняття споживча, сформулювати їх основні права, цивільно-правове забезпечення, загальні підходи до охорони та захисту прав споживачів.

Правовідносини за правовим становищем їх учасників вбачаються у послідовності: учасники цивільних правовідносин (ст. 2 ЦК) – фізичні особи як учасники цивільних правовідносин: загальне правове становище (глава 4 ЦК), підприємці та (глава 5 ЦК України) – учасники як сторони зобов'язань (ст. 510 ЦК України) – сторона договору (ст. 627 ЦК – сторона договору на надання кредиту (ст. 1054 ЦК України) – сторона договору споживчого кредиту (ст. 1 Закону України «Про споживче кредитування» – потерпілий споживач (ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»).

При перетинанні категорій «фізична особа», «фізична особа – позичальник» і «споживач як учасник ринку фінансових послуг» слід виходити з того, що втрати фізичної особи від порушення її прав набагато вагоміші, ніж втрати інших суб'єктів, які здійснюють підприємництво з його ризиковістю, ризиками, як незмінними його атрибутами, що проведено у ст. 42 ГК України³.

Певною мірою це стосується і тієї частини цивільного законодавства, яка регулює відносини за участю споживачів, які умовно названі *споживчими відносинами*. Це прояв деталізації цивільних правовідносин, де, з одного боку, проведено ідею про пріоритет прав споживача, який «завжди правий», а з іншого – підпорядкованість суб'єктів господарювання забезпеченню споживачів та дотримання їх прав, що передбачені Законом України «Про захист прав споживачів» та інших нормативних актів у цій частині.

Споживчі правовідносини за їх елементами відрізняються від інших:

1) суб'єктом складом, зокрема, участь у них фізичної особи (людини) як споживача та, власне, «слабкої сторони» договірних зобов'язань. У ч. 22 ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач – фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника;

2) підприємця, як наперед зобов'язаного професіонала, що діє на певному ринку, де є виписані умови (ліцензійні та інші, правила обслуговування того ж споживача, санітарні правила тощо. У ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів»: а) виконавець – суб'єкт господарювання, який виконує роботи або надає послуги; б) виробник – суб'єкт господарювання, який: виробляє товар або заявляє про себе як про виробника товару чи про виготовлення такого товару на замовлення, розміщуючи на товарі та/або на упаковці чи супровідних документах, що разом з товаром передаються споживачеві, своє найменування (ім'я), торговельну марку або інший елемент, який ідентифікує такого суб'єкта господарювання; або імпортує товар;

3) сфера підприємницької діяльності, що уточнена у ст. 1-1 Закону України «Про захист прав споживачів», а саме: відносини між споживачами товарів (крім харчових продуктів, якщо інше прямо не встановлено цим Законом), робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг.

Таким чином, споживчі правовідносини є цивільними, що складаються в певній сфері з певними учасниками, де перевага у правовому становищі надана саме споживачу як превенція від зловживань сильною стороною. Відповідно, йдеться про рівні такого регулювання приватних правовідносин: перший – міжнародний із підрівнем європейський та національний. Водночас ця залежність окремими авторами ігнорується і наголос зроблено на національне законодавство. Так, С.М. Лепех вказала, що питання договірної регулювання відносин споживчого кредитування, окрім § 2 глави 71 ЦК України (далі – ЦК України), який містить норми про кредитування в цілому, врегульовано Законом України «Про споживче кредитування»⁴. Проте, на наш погляд, аксіоматично, що регулюються правовідносини, а не питання.

Законодавець вдосконалює охорону та захист прав позичальників. Так 11 вересня 2019 р. Верховна Рада України прийняла за основу Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг», що передбачає створення належної системи захисту прав споживачів фінансових послуг, усунення прогалин та неузгодженостей у чинній системі нормативно-правового забезпечення захисту прав споживачів, в тому числі у Законі «Про споживче кредитування». Очікується, що це дасть змогу зміцнити довіру споживачів фінансових послуг до цього сектору, створити механізми захисту їх прав та інтересів, забезпечити кращу поінформованість споживачів про ці послуги та умови їх надання.

Основне його спрямування – реалізація завдань захисту прав споживачів фінансових послуг, що, в тому числі, надає уповноваженим органам право застосовувати до фінансових установ та інших суб'єктів господарювання, які надають фінансові послуги, заходи впливу та накладати на посадових осіб юридичної особи або фізичних осіб-підприємців, які надають фінансові послуги, адміністративні стягнення.

Передбачені зміни до Закону України «Про споживче кредитування» та розширення поняття «загальні витрати за споживчим кредитом», а також норми щодо укладення договору про споживчий кредит у вигляді електронного документа та використання електронного підпису при його підписанні⁵.

Водночас споживче кредитування розвивалось на парадигмі охорони та захисту прав споживачів. Так, Резолюція 39/248 Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів» (прийнята 9 квітня 1985 р. на 106-му пленарному засіданні Генеральної Асамблеї ООН)⁶ передбачає, що уряди

повинні розробляти, зміцнювати або продовжувати активну політику захисту інтересів споживачів із врахуванням викладених нижче керівних принципів. ООН визначила пріоритетні напрями (цілі) своєї діяльності в сфері захисту інтересів і прав споживачів, зокрема: а) сприяти країнам у встановленні та подальшому забезпеченні належного захисту свого населення як споживачів; б) допомагати у створенні структур виробництва та розподілення, здатних задовольнити потреби та запити споживачів; в) заохочувати високий рівень етичних норм поведінки тих, хто пов'язаний з виробництвом та розподіленням товарів та послуг для споживачів; г) сприяти країнам у боротьбі зі шкідливою діловою практикою підприємств на національному і міжнародному рівнях, яка негативно позначається на споживачах; д) допомагати у створенні незалежних груп споживачів; е) розширювати міжнародне співробітництво в галузі захисту інтересів споживачів; є) заохочувати створення ринкових умов, які надають споживачам найширший вибір при найнижчих цінах.

Зазначені керівні принципи за п. 3 цих принципів спрямовані на задоволення наступних законних потреб: а) захист споживачів від шкоди їхньому здоров'ю й безпеці; б) сприяння економічним інтересам споживачів і захист цих інтересів; в) доступ споживачів до відповідної інформації, необхідної для компетентного вибору відповідно до індивідуальних запитів і потреб; г) освіта споживачів; е) наявність ефективних процедур розгляду скарг споживачів; ф) свобода створювати споживчі та інші відповідні групи або організації, можливість для таких організацій висловлювати свою точку зору в процесі ухвалення рішень, що зачіпають їхні інтереси.

Урядам слід створити або зберегти належну інфраструктуру для розробки, здійснення і контролю політики захисту інтересів споживачів. Особлива увага повинна бути приділена забезпеченню того, щоб заходи щодо захисту інтересів споживачів проводили на благо всіх верств населення, особливо сільського. Тут йдеться про заходи охорони прав споживачів, зокрема інформаційні, освітні, процедурні, організаційні.

У Директиві Ради 87/102/ЄЕС «Про наближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів щодо споживчого кредиту» від 22 грудня 1986 р. (далі – Директива 87/102/ЄЕС)⁷ передбачено, що програми Європейського економічного співтовариства щодо захисту споживача та щодо інформаційної політики передбачають, крім усього іншого, необхідність захисту споживача від нечесних умов кредиту і пріоритетність гармонізації загальних умов, якими регулюється споживчий кредит. Відповідно до її ч. 9 споживач повинен отримувати адекватну інформацію про умови і вартість кредиту та про свої зобов'язання; враховуючи те, що ця інформація повинна включати, крім усього іншого, річну відсоткову ставку збору за кредит або за її відсутності загальну суму, яку споживач повинен сплатити за кредит; враховуючи те, що до прийняття рішення Співтовариством про метод чи методи обрахунку річної відсоткової ставки збору держави-члени повинні зберегти існуючі методи або практику обрахунку цієї ставки, або, якщо це не можна зробити, повинні прийняти положення для зазначення загальної вартості кредиту для споживача. З огляду на це ч. 16 передбачено, що захист споживача покращується, якщо кредитні угоди складені в письмовій формі і містять певний мінімум даних щодо умов контракту зокрема: d) «загальна вартість кредиту для споживача» – це всі виплати за кредит, включаючи відсотки та інші збори, безпосередньо пов'язані з кредитною угодою, визначені відповідно до положень та практики, які існують або будуть встановлені державами-членами; е) «річна відсоткова ставка збору» – це загальна вартість кредиту для споживача, що виражена як щорічний відсоток від розміру кредиту, що надається, і вирахована відповідно до існуючих методів держав-членів.

Також за її ст. 6, якщо між кредитною установою або фінансовою установою та споживачем є угода (договір) про надання кредиту у формі нарахувань на поточний рахунок, але не на рахунки кредитної картки, споживач повинен бути поінформований під час або до укладення угоди про: *ліміт кредиту, якщо такий є; річну відсоткову ставку і збори, які нараховуються з часу укладення угоди та умови, за яких вони можуть бути змінені; процедуру припинення дії угоди.* У всякому разі ця інформація має бути підтверджена письмово.

У ст. 3 Директиви Ради 93/13/ЄС від 5 квітня 1993 р. щодо несправедливих умов споживчих договорів⁸ визначено, що умова договору, яка не обговорювалась індивідуально, має розглядатись як несправедлива, якщо за порушення вимоги сумлінності вона викликає значні невідповідності в правах та обов'язках сторін, що впливають з договору, на шкоду споживачу (ч. 1). При тому резюмовано: умова є завжди обговореною індивідуально, якщо вона була складена заздалегідь, і тому споживач не мав можливості вплинути на склад умови, особливо у зв'язку із заздалегідь сформульованим стандартним договором. Те, що деякі елементи умови або одна конкретна умова були обговорені індивідуально, не має виключати застосування цієї статті до іншої частини договору, якщо загальна оцінка договору вказує на те, що він є заздалегідь сформульованим стандартним договором. Якщо будь-який продавець або постачальник стверджують, що стандартну умову було обговорено індивідуально, тягар доведення у зв'язку з цим має бути покладено на нього (ч. 2).

У Директиві 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 р. (далі – Директива 2005/29/ЄС), щодо несправедливих торгівельних практик бізнесу для споживача на внутрішньому ринку зі змінами Директивою Ради 84/450/ЄЕС, Директивами 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради, а також до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 Європейського Парламенту та Ради («Директива щодо несправедливих торгівельних практик»)⁹ визначено: d) «несправедливі торгівельні практики бізнесу для споживача» (далі також торгівельні практики) означають будь-яку дію, умовчання, поведінку або представлення торгівельну комунікацію, включаючи рекламу та маркетинг, торгівця, безпосередньо пов'язаного з пропагандою, продажем або постачанням продукту споживачам; е) «фактично викривляти економічну поведінку споживачів» означає використання торгівельних практик, щоб помітно викривляти здатність споживача приймати поінформоване рішення, таким чином змушуючи споживача приймати ділове рішення, яке

за інших умов він би не прийняв; і) «спонукання до покупки» означає торгівельну комунікацію, яка відображає характеристики продукту та ціну відповідно до заходів використовуваної торгівельної комунікації, таким чином спонукаючи споживача зробити покупку.

Для нас цікавими є передбачені її статтею 7 оманливі замовчування: у її фактичному контексті, беручи до уваги усі її характеристики, обставини і обмеження середовища комунікації, вона замовчує фактичну інформацію, яку потребує середньостатистичний споживач, щоб прийняти поінформоване ділове рішення, і таким чином спонукає або здатна підштовхнути середньостатистичного споживача прийняти рішення, яке за інших обставин він би не прийняв. Беручи до уваги питання, які розглядалися у пункті 1: торговець приховує або надає у неясній, незрозумілій, двозначній або недоречній формі таку фактичну інформацію, яка передбачена у тому пункті, або не може ідентифікувати торгівельну ціль торгівельної практики, ще не зрозумілу з контексту.

Отже, цим правом чітко визначено права споживачів та позичальників кредитів і йдеться лише про їх забезпечення: 1) в імплементації цих правил в національне законодавство; 2) неухильне виконання їх приписів учасниками правовідносин і насамперед сильною стороною; 3) забезпечення дієвості наглядових та контрольних інстанцій держави та самоуправних організацій із захисту прав споживачів. Наразі йдеться про превентивне спрямування, стосовно споживачів охоплює категорія «поінформований споживач», що забезпечується інформаційно, технічно, програмно, наявністю позитивних зобов'язань урядів держав щодо створення належного забезпечення охорони та захисту в позитивному праві.

Норми національного права прийняті з урахуванням положень зазначених вище актів, оскільки: тривають глобальні об'єднувальні рухи; Україна: є стороною значної кількості цих міжнародних угод; країна намагається інтегруватися у європейський простір і стати повноправним членом ЄС; при їх розробці вони пройшли прискіпливу експертизу європейських інстанцій та експертів; національні розробники орієнтовані на ці акти і досить часто окремі статті переписують як національні; нормопрокети проходять експертизу в Інституті законодавства Верховної Ради України, установах НАН України та установах Національної академії правових наук України, самій Верховній Раді України.

У Конституції України передбачено ч. 4 ст. 42, що держава захищає права споживача, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт. Нагадаємо, що згідно з ч. 1 ст. 4 ЦК України Конституція України становить основу цивільного законодавства України, а сам цей кодекс за ч. 2 цієї статті є основним актом цивільного законодавства України. За ним фізичні особи є учасниками цивільних відносин (ч. 1 ст. 2), діють за засадами цивільного законодавства, у тому числі свободи договору (ст. 3 ЦК), за ч. 3 ст. 6 можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Проте за абз. 2 ч. 3 ст. 6 ЦК України сторони в договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства впливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами. Відповідно, якщо права споживачів змодельовані для їх охорони та захисту на єдиних підходах, то обов'язок виробників та товаровласників щодо дотримання цих прав та охоронюваних законом інтересів споживачів є імперативом.

Такий імператив слід підтримувати як приватноправовими, так і публічно-правовими інститутами права як загальний посил законодавства, де судовий захист (форма) є крайньою мірою, а законодавство передбачає досудові примирні (медіаційні) та адміністративно-правові засоби і способи захисту прав споживачів. Не дарма законодавець йде тим шляхом і звільнив від сплати спочатку мита, а потім і судових зборів споживачів. Так, рішенням № 14-57цс18 Великої палати Верховного Суду від 21 березня 2018 р.¹⁰ ухвалено звільнення від сплати судового збору. До того це передбачалося Законом України «Про захист прав споживачів». Проте в Законі України «Про судовий збір»¹¹ від 8 липня 2011 р. № 3674-VI в ч. 2 ст. 3 із переліку категорій позивачів, які звільнені від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях, позивачів, які звертаються до суду за захистом своїх прав як споживачі не передбачено. Слід виходити із презумпції охорони та захисту права споживачів і внести в цей перелік споживачів. Тож доцільно ч. 2 ст. 3 доповнити п. 12-2 в редакції «позови про захист прав споживачів».

Водночас фізична особа як учасник цивільних правовідносин у споживчих відносинах за ст. 13 ЦК її цивільні права здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При їх здійсненні особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Важливим є те, що за ч. 3 цієї статті не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах, а за ч. 5 не допускається використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монополією становити на ринку, а також недобросовісна конкуренція.

Висновки. Таким чином, в актах законодавства не виокремлено такий важливий напрям позитивістського впливу на відносини споживчого кредитування, як охорона. Наявність такого законодавства само по собі надає визначеності як споживчому кредитуванню, так і охороні прав позичальників.

Між тим, право на охорону має двоїстий характер: є правом і його гарантією. Як і всяке суб'єктивне право, *право на охорону* є мірою можливої поведінки управненої особи, зокрема, діяти певним чином у встановлених законом межах. Споживач може вимагати визначену поведінку кредитодавця, в тому числі, звернутися в органи захисту прав споживачів.

Охороною прав є широкий комплекс засобів правового, організаційного, процедурного й іншого характеру, що надає споживачу можливість реагувати на порушення його прав чи його загрози. Охорона прав пози-

чальника спрямована на недопущення їх порушення шляхом усунення негативних факторів соціального середовища. Вона є більш широкою правовою категорією, ніж захист і містить у собі всі юридичні правила щодо визначеного блага. Вона передбачає застосування системи засобів, що забезпечують здійснення належних особі суб'єктивних прав, їх непорушність, цілісність, можливість поновлення у випадку порушення. Вона охоплює активні дії самого носія права, які спрямовані на попередження зазіхань з боку інших управлених осіб або усунення їхніх негативних наслідків.

¹ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>

² Цивільне право України: підручник: у 2 ч. / за ред. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.). 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Вид-во «Ліра-К», 2018. Ч. 1: Загальна частина. 736 с.

³ Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>

⁴ Лепех Світлана. Умови договору споживчого кредитування. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 29–32.

⁵ Рада прийняла за основу закон про захист споживачів фінпослуг. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rada-prinyala-osnovu-vu-zakon-zashchite-potrebiteley-1568203048.html>

⁶ Керівні принципи для захисту інтересів споживачів: резолюція Генеральної асамблеї ООН від 09.04.1985 р. № 39/248. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_903

⁷ Про наближення законів, постанов та адміністративних положень держав-членів щодо споживчого кредиту : директива Ради 87/102/ЄЕС від 22.12.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_350

⁸ Директива Ради 93/13/ЄС від 5.04.1993 р. щодо несправедливих умов споживчих договорів.

⁹ Директива 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11.05.2005 р. щодо несправедливих торговельних практик бізнесу для споживача на внутрішньому ринку та внесення змін до Директиви Ради 84/450/ЄЕС, Директив 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради, а також до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 Європейського Парламенту та Ради («Директива щодо несправедливих торговельних практик»). URL: www.lj.kherson.ua/2015/pravo02/part_2/2-2_2015.pdf

¹⁰ Рішення № 14-57цс18 Великої палати Верховного Суду від 21.03.2018 р. URL: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS180444.html

¹¹ Про судовий збір : Закон України від 8.07.2011 р. № 3674-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

Резюме

Мельник І.І. Позитивне забезпечення охорони прав позичальників споживчих кредитів.

У статті йдеться про охорону прав позичальників споживчих кредитів та її забезпечення позитивним правом. Автор приримується розмежування охорони прав та їх захисту, де перша ширша за обсягом і забезпечує недоторканність суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, а також самозахист у разі посягання на них. Вона має превентивне спрямування і стосовно споживачів охоплює категорію «поінформований споживач», забезпечується інформаційно, технічно, програмно, організаційно, зокрема діяльністю державних та самоуправних органів. Навпаки, захист можливий лише при порушенні прав чи після.

Автор звертає увагу, що охороні прав у позитивному праві приділено менше уваги, аніж захисту. Відповідно, зростає навантаження на органи захисту прав людини-споживача. Окрім того, в ЦК вказано лише підприємця і не передбачено споживача. Пропонується симетрично передбачити таку особу в основному акті цивільного законодавства. Відповідно обґрунтована потреба розробляти засоби, способи, форми охорони прав споживачів і, зокрема, позичальників споживчих кредитів. Правом чітко визначено права споживачів та позичальників кредитів. Здебільшого йдеться лише про їх забезпечення: 1) в імплементації цих правил в національне законодавство; 2) неухильного виконання їх приписів учасниками правовідносин і насамперед сильною стороною; 3) забезпечення дієвості наглядових та контрольних інстанцій держави та самоуправних організацій із захисту прав споживачів.

Ключові слова: кредит, споживчий кредит, права, споживач, позичальник споживчих кредитів, охорона.

Резюме

Мельник І.І. Позитивное обеспечение охраны прав заемщиков потребительских кредитов.

В статье говорится об охране прав заемщиков потребительских кредитов и ее обеспечении позитивным правом. Автор придерживается разграничения охраны прав и их защиты, где первая шире по объему и обеспечивает неприкосновенность субъективных прав и охраняемых законом интересов, а также самозащиту в случае посягательства на них. Она имеет превентивное направление и относительно потребителей охватывает категорию «проинформирован потребитель», обеспечивается информационно, технически, программно, организационно, в частности, деятельностью государственных и самоуправляемых органов. Напротив, защита возможна лишь при нарушении прав или после.

Автор обращает внимание, что охране прав в позитивном праве уделено меньше внимания, чем защите. Соответственно, возрастает нагрузка на органы защиты прав человека-потребителя. Кроме того, в ГК указано только предпринимателя и не предусмотрено потребителя. Предлагается симметрично предусмотреть такое лицо в основном акте гражданского законодательства. Обоснована необходимость разрабатывать средства, способы, формы охраны прав потребителей и, в частности, заемщиков потребительских кредитов. Правом четко определены права потребителей и заемщиков кредитов. Преимущественно речь идет только об их обеспечении: 1) в осуществлении этих правил в национальное законодательство; 2) неукоснительное выполнение их предписаний участниками правоотношений и прежде всего сильной стороной; 3) обеспечение действенности надзорных и контрольных инстанций государства и самоуправляемых организаций по защите прав потребителей.

Ключевые слова: кредит, потребительский кредит, заемщик потребительских кредитов, права, потребитель, охрана.

Summary

Ivanna Melnyk. Positive protection of the rights of borrowers of consumer loans.

The article deals with the protection of the rights of borrowers of consumer loans and its provision with a positive right. The author adheres to the distinction between the protection of rights and their protection, where the former is broader in scope and ensures the inviolability of subjective rights and legally protected interests, and self-defense in case of encroachment. It has a preventive focus and in relation to consumers covers the category of "informed consumer", is provided with information, technical, program, organizational, in particular the activities of state and local authorities. On the contrary, protection is possible only in case of violation of rights or after. The author substantiates the protection of the rights of borrowers of consumer loans as a relatively independent direction of consumerism, the development of positive manifestations in the development of elements of the mechanism of consumer protection and possible gaps and contradictions of the current concept of such lending.

The author pays attention to the fact that the protection of rights in positive law is given less attention than protection. Accordingly, the burden on consumer protection bodies is growing. In addition, the CC lists only the entrepreneur and does not provide for the consumer. It is proposed to symmetrically provide for such a person in the main act of civil law. Accordingly, the need to develop means, methods, forms of protection of the rights of consumers and in particular borrowers of consumer loans is justified. The law clearly defined the rights of consumers and borrowers. For the most part, it is only a question of ensuring them: 1) in the implementation of these rules into national legislation; 2) strict implementation of their instructions by the parties to the legal relationship and, above all, by a strong party; 3) ensuring the effectiveness of supervisory and control bodies of the state and self-governing organizations for the protection of consumer rights.

Key words: credit, positive protection of the rights, consumer credit, rights, consumer, security.

DOI: 10.36695/2219-5521.3.2020.40

УДК 347.91

Д.О. МЕНЮК

Дарина Олегівна Менюк, аспірантка Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України*

ORCID: 0000-0002-7083-7573

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ОБ'ЄКТИВНОЇ ІСТИНИ ПРИ ПЕРЕГЛЯДІ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Побудова правової держави в Україні має своїм завданням забезпечення прав і законних інтересів громадян. Конституція нашої держави визначає, що найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека. Гарантією дотримання цієї норми також є можливість звернення кожного до суду за захистом своїх прав і свобод у разі їх порушення, обмеження або невизнання. Такий механізм дає змогу вести мову про забезпечення дієвості верховенства права, що є однією із цілей нашої держави.

Оскільки виключно на суд покладено обов'язок розгляду і вирішення справ, а ця система органів діє від імені держави, саме ним має бути чітко дотримано не тільки законів, а й основоположних засад, які подекуди хоч і не закріплені законодавчо, проте мають безпосередній вплив на здійснення правосуддя. Природно, що для ухвалення справедливого, обгрунтованого і законного рішення, суду та його учасникам необхідно дотримуватись усіх принципів, які тісно взаємопов'язані один з одним і утворюють єдину систему, що об'єднана спільною метою – забезпечення прав та законних інтересів особи.

Одним із таких принципів є принцип об'єктивної істини, дотримання якого дає змогу вести мову про здійснення справедливого судочинства. На жаль, сьогоденні реалії, що залежать від умов як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, свідчать про неналежне дотримання принципів здійснення правосуддя, у тому числі й щодо розгляду та вирішення цивільних справ.

Аналіз останніх досліджень. Варто зазначити, що у сучасній доктрині принципу об'єктивної істини майже не присвячено наукових досліджень, він не часто аналізується з точки зору чинного цивільного процесуального законодавства України, зокрема, з огляду на поширену думку, відповідно до якої принцип об'єктивної істини тісно пов'язаний із правом радянського періоду, а тому не може бути одним із основоположних принципів у демократичних державах. Однак з огляду на важливість цього принципу для здійснення правосуддя, безсумнівно, можна дійти висновку, що тема принципу об'єктивної істини у судочинстві все ж залишається актуальною. Проблема реалізації цього принципу досліджувалась вітчизняними і зарубіжними науковцями. Так, принцип об'єктивної істини розглядався у працях А.В. Андрушка, С.О. Волосенка, К.В. Гусарова, В.В. Комарова, В.А. Кройтора, Н.Ю. Сакари, Г.П. Тимченка, О.С. Ткачука, М.С. Шакарян, М.Й. Штефана та ін.

© Д.О. Менюк, 2020

* *Daryna Meniuk, Postgraduate student of V.M. Koretsky Institute of State and Law of the NAS of Ukraine*